

O'ZBEKISTONNING JANUBIY XUDUDLARIDAGI TOVUQSIMON (CALLIFORMES) QUSHLARNING NEMATODAFANAASI

Tangirov Xasan Toshtemirovich - Termiz davlat universiteti, dotsent

Tangirova Nodira Xasanova - Termiz davlat universiteti, PhD

Annotatsiya: Maqolada O'zbekiston janubidagi tog' oldi-tog' zonasidagi yovvoyi va dominant qushlarning nematodalari o'rganiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston janubidagi yovvoyi tog' oldi tog' zonasida o'rganilgan yovvoyi va uy qushlarida nematodalarning 14 turi qayd etilgan. Bu nematodalarning 5 turidan uy va yovvoyi qushlarning seron gelmintozlarining patogenlari hisoblanadi.

Kalit so'zlar: ekstensivnosti invazii, intensiv invaziyi, nematodafauna, kapillyarioz, askaridoz, geterokidoz

NEMATODAFANA OF BIRDS (CALLIFORMES) IN THE SOUTHERN REGIONS OF UZBEKISTAN

Tangirov Hassan Toshtemirovich - Termiz State University, dotsent

Tangirova Nodira Khasanova - Termiz State University, PhD

Annotation. The article examines nematodes of wild and dominant birds in the foothill-mountain zone in the south of Uzbekistan. The results of the study show that 14 species of nematodes were noted in the wild and domestic birds surveyed in the wild foothill mountain zone in southern Uzbekistan. Of these 5 species of nematodes are pathogens of serons helminthiases of domestic and wild birds.

Keywords: extensiveness of invasion intensity of infestation, helminthofaun, nematodafauna capillarial disease, ascariasis, heterokeridosis, dyspharynxose.

Аннотация. В статье изучено нематоды диких и домашних птиц на юге Узбекистана. Результат исследования показывает у обследованных диких и

домашних птиц на юге Узбекистана отмечено 14 видов нематод. Из них 5 видов нематод возбудители серьёзных гельминтозов домашних и диких птиц.

Ключевые слова: экстенсивности инвазии, интенсивности инвазии, нематодафауна, капилляриоз, аскаридоз, гетерокидоз, дисфаринксоz.

Surxondaryo va Qashqadaryo viloyatlarining tog', tog' oldi, to'qay va tekislik zonalaridan yovvoyi tovuqsimonlar, kaklik – *Alectoris chukar*, chil - *Ammoperdix griseogularis*, bedana - *Coturnix coturnix*, qirg'ovul - *Phasianus colchicus*, turlari gel'mintologik tekshirildi. Tekshirish natijasida ushbu tovuqsimonlardan nematodalarning 33 turi aniqlandi. Jumladan, 248 ta gel'mintologik tekshirilgan tovuqlarning 162 (65%), 12 chilning 1 (6,2%), 52 ta kaklikning 22 (42%), 47 ta bedananing 18 (38%), 68 ta tekshirilgan qirg'ovulning 30 (44%) gel'mintlar bilan zararlanganligi qayd etildi.

Ushbu turlarning defenetiv xo'jayinlari ko'rsatilgan xolda sistematik tartibi, zararlanish ekstensivligi va intensivligi, aniqlangan joyi ko'rsatilgan.

Tur: *Heterakis gallinae* Gmelin, 1790

Xo'jayini: Uy tovug'i - *Gallus gallus domesticus*

Bedana - *Coturnix coturnix*

Qirg'ovul - *Phasianus colchicus*

Zararlanish ekstensivligi: 248 ta tekshirilgan uy tovug'ining 5 (2,0%), 47 ta gel'mintologik tekshirilgan bedananing 3 (6,3%), 68 ta gel'mintologik tekshirilgan qirg'ovulning 4 (5,8%) zararlanganligi aniqlandi.

Zararlanish intensivligi: kaklikda 3-10 nematoda topildi

Joylashishi: ingichka va yo'g'on ichak.

Topilgan joyi: Surxondaryo viloyatining Termiz va Jarqo'rg'on tumanlari

Tur: *Heterakis caudebrevis* Popova, 1949

Xo'jayini: Uy tovug'i - *Gallus gallus domesticus*

Zararlanish ekstensivligi: 248 ta tekshirilgan uy tovug'ining 3 (1,2%) zararlanganligi aniqlandi.

Zararlanish intensivligi: uy tovug'idan 3 nematoda topildi

Joylashishi: ko'r ichak

Topilgan joyi: Surxondaryo viloyatining Termiz va Jarqo'rg'on tumanlari

Tur: Ganguleterakis altaicus Spaul, 1866

Xo'jayini: Kaklik - *Alectoris chukkar*

Qirg'ovul - *Phasianus colchicus*

Zararlanish ekstensivligi: 52 ta tekshirilgan kaklikning 3 (5,7%), 68 ta tekshirilgan qirg'ovulning 2 (2,9%) zararlanganligi aniqlandi

Zararlanish intensivligi: kaklikda 2, qirg'ovulda 7 ta nematoda

Joylashishi: Ingichka ichak, yo'g'on ichak va ko'r ichak

Topilgan joyi: Surxondaryo viloyatining Termiz va Sherobod tumanlari

Tur: Ganguleterakis isolonche Linstow, 1906

Xo'jayini: Uy tovug'i - *Gallus gallus domesticus*

Qirg'ovul - *Phasianus colchicus*

Zararlanish ekstensivligi: 248 ta tekshirilgan uy tovug'ining 4 (1,6%), 68 ta tekshirilgan qirg'ovulning 2 (2,9%) nematodalar bilan zararlangan

Zararlanish intensivligi: tovuqdan 2, qirg'ovuldan 3 nematoda topildi

Joylashishi: ko'r ichak

Topilgan joyi: Surxondaryo viloyatining Termiz va Jarqo'rg'on tumanlari

Tur: Ganguleterakis macroura Linstow, 1883

Xo'jayini: Kaklik - *Alectoris chukkar*

Zararlanish ekstensivligi: 52 ta tekshirilgan kaklikning 2 (3,8%) nematodalar bilan zararlangan

Zararlanish intensivligi: kaklikdan 2 nematoda topildi

Joylashishi: ingichka ichak

Topilgan joyi: Surxondaryo viloyatining Boysun tumani

Tur: Ganguleterakis tenicauda Linstow

Xo'jayini: Kaklik - *Alectoris chukkar*

Chil – *Ammoperdix gris*

Zararlanish ekstensivligi: 52 ta tekshirilgan kaklikning 1 (6,2%) nematodalar bilan zararlangan.

Zararlanish intensivligi: 2-4 ta nematoda topildi

Joylashishi: ko'r ichak

Topilgan joyi: Surxondaryo viloyatining Boysun tumani

Tur: *Subulura brumpti* Lapez Neyra, 1922

Xo'jayini: Kaklik - *Alectoris chukkar*

Bedana - *Coturnix coturnix*

Uy tovug'i - *Gallus gallus domesticus*

Zararlanish ekstensivligi: 52 ta tekshirilgan kaklikning 2 (3,8%), 47 ta gel'mintologik tekshirilgan bedananing 1 (2,1%), 248 ta tekshirilgan uy tovug'ining 3 (1,2%) nematoda bilan zararlangan.

Zararlanish intensivligi: tovuqdan 3-8, kaklikda 3-12, bedanada 2-8 nusxa nematoda topildi.

Joylashishi: ingichka ichak va ko'r ichak

Topilgan joyi: Surxondaryo viloyatining Boysun, Termiz va Jarqo'rg'on tumanlari

Tur: *Subulura curvata* Linstow, 1883

Xo'jayini: Kaklik - *Alectoris chukkar*

Zararlanish ekstensivligi: 52 ta tekshirilgan kaklikning 3 tasi (5,7%) nematodalar bilan zararlangan

Zararlanish intensivligi: 2-9 nematoda

Joylashishi: ingichka ichak

Topilgan joyi: Surxondaryo viloyatining Boysun tumani

Tur: *Subulura skrjabini* Semenov, 1926

Xo'jayini: Bedana - *Coturnix coturnix*

Qirg'ovul - *Phasianus colchicus*

Kaklik - *Alectoris chukkar*

Zararlanish ekstensivligi: 47 ta tekshirilgan bedananing 2 tasi (4,2%), 68 ta tekshirilgan qirg'ovulning 3 (4,4%), 52 ta tekshirilgan kaklikning 3 tasi (5,7%) nematodalar bilan zararlangan

Zararlanish intensivligi: bedanada 3-12, qirg'ovulda 2-9, kaklikda 4-11 nematoda topildi

Joylashishi: ingichka va ko'r ichak

Topilgan joyi: Surxondaryo viloyatining Jarqo'rg'on Termiz va Boysun tumanlari

Tur: *Subulura suctoria* Molin, 1860

Xo'jayini: Kaklik - *Alectoris chukkar*

Bedana - *Coturnix coturnix*

Qirg'ovul - *Phasianus colchicus*

Uy tovug'i - *Gallus gallus domesticus*

Zararlanish ekstensivligi: 52 ta tekshirilgan kaklikdan 2 (3,8%), 47 ta tekshirilgan bedanadan 4 tasi (8,5%), 68 ta tekshirilgan qirg'ovuldan 3 (4,4%), 248 ta tekshirilgan uy tovug'idan 3 (1,2%) nematoda

Zararlanish intensivligi: tovuqda 5-7, kaklikda 3-12, bedanada 2-4, qirg'ovulda 3-8 nematoda ajratib olindi.

Joylashishi: ko'r ichak

Topilgan joyi: Surxondaryo viloyatining Sherobod, Termiz va Jarqo'rg'on tumanlari

Tur: *Seurocyrnea eurycerca* Seurat, 1914

Xo'jayini: Kaklik - *Alectoris chukkar*

Bedana - *Coturnix coturnix*

Qirg'ovul - *Phasianus colchicus*

Zararlanish ekstensivligi: 52 ta tekshirilgan kaklikning 18 (34,6%), 47 ta bedananing 20 (42%), 68 ta qirg'ovulning 17 (25%) zararlanganligi qayd etildi

Zararlanish intensivligi: kaklikda 3-21, bedanada 4-18, qirg'ovulda 2-6 nematoda aniqlandi.

Joylashishi: muskulli oshqozon po'sti osti

Topilgan joyi: Surxondaryo viloyatining Boysun, Sherobod, Qashqadaryo viloyaning Dehqonobod, Shaxrisabz tumanlari

Tadqiqot natijalariga ko'ra Surxondaryo va Qashqadaryo viloyatlarining turli zonalaridan tekshirilgan tovuqsimon qushlar nematodafaunasi asosan 33 turni tashkil etdi. Shundan uy tovug'ida 21 tur nematoda, qirg'ovulda 16 tur, kaklikda 17 tur, bedanada 17 tur va childa 1 tur nematoda qayd etildi. Shuningdek tovuqsimonlardan bedana – *Capillaria obsignata*, *Eucoleus annulatus*, *Amidostomum anseris*, *Cheilospirura gallinae* nematodalari uchun defenektiv xo'jayin sifatida O'zbekistonda birinchi marta qayd etildi.

Adabiyotlar

1. Алиев Ш. К., Муталимова Р.З., Таджиева Р.У. Фаунистический анализ и экспериментальные данные по взаимному заражению птиц отрядов Galliformes и Passeres эхиностоматидозами. // Российский паразитологический журнал. № 3. М., 2009.с.5-10.
2. Султанов М.А. Гельминты птиц Узбекистана. Ташкент. 1993.
3. Тангиров Х.Т. Гельминты массовых видов диких и домашних птиц Узбекистана, Ташкент. АКД. 1993.
4. Хохлов А.В. Особенности гельминтофауны охотничье – промысловых птиц различных местообитаний. Всероссийская научная конференция. 2007.с. 274-276.
5. Дубинина А. Паразитологические исследования птиц. М.: Наука. 1971.с.7-139.
6. Tangirova N.X O'zbekistonning janibiy hududlaridagi tovuqsimon qushlar gelmintlari. Avtoreferat kand.disser.Toshkent.2021.
7. Боргаренко Л.Ф. Гельминты птиц Таджикистана. Кн.3.Нематоды. Душанбе. 1990.с.7-250.